

**Тема: Хәзерге заман
хикәя фигурьнең
мәгънәләре**

Хикэя фигыль турында раслаулар

Дәрес башына кадәр	№	Раслаулар	Дәрес азагында
	1	Хикэя фигыль эш яки хэлнең сөйләм вакытында (хэзерге), сөйләм вакытына кадәр (үткән) һәм сөйләм вакытыннан соң (килчәк заманда) үтэлүен яки үтэлмәвен белдерә.	
	2	Хикэя фигыльнең 3 заман формасы бар.	
	3	Хэзерге заман хикэя фигыль – эш яки хэлнең сөйләм вакытында үтэлүен яки үтэлмәвен белдерә торган фигыль.	
	4	Хэзерге заман хикэя фигыль 2 төрле ясала: 1) –а, -ә 2) –ый, -и кушымчалары ярдәмендә	
	5	Хэзерге заман хикэя фигыль төрле юнәлешләрдә килә, барлыкта-юклыкта килә, зат-сан белән төрләнә.	
	6	Жөмлэдә хәбәр булып килә.	
		Хэзерге заман хикэя фигыль 4 төрле мәгънэдә кулланыла: - сөйләп торган вакытагы эш яки хэлне белдерә; - һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә; - үткәндә булган эш хәлләрне жанландыру өчен; - килчәктә һичшиксез үтэлчәк эш-хәлләрне белдерү өчен	

Хэзерге заман хикэя фигыль 4 төрле мэгънэдэ кулланыла:

1. Хэзерге заман хикэя фигыль **сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне** белдерә:

- Нигә болай бик әкрэн **кайтасыз**, Талип абзый?

Мидхәт аны куып җитеп, янәшә атлап китте.

- Ишетәсеңме, нинди шәп **уйный**.

2. Хәзерге заман хикәя фигыль **һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне** белдерә:

1) Яфраклар **коела**, яфраклар...

Нәкъ шулай ел саен бу нәрсә...

Күбәләк шикелле талпынып

Очалар, аз гына жыл бәрсә...

2) Крестьян баласы, ир бала булса,
жиде яшәтән атка, тырмага, сабанга
йөри башлый. Сигездә-тугызда
утауга, уракка **кушалар**.

3. Хәзерге заман хикәя фигыль
үткәндә булган эш хәлләрне
җанландыру өчен дә кулланыла.

М-н, 922 нче елның маенда
Болгарга ерак Багдаттан илче **килә**.
Болгар рәсми төстә ислам дине **кабул**
итә һәм заманында иң зур, көчле
дәүләтләрнең берсе белән
дипломатик мөнәсәбәтен
урнаштыра.

4. Хэзерге заман хикэя фигыль
**килэчэктэ һичшиксез үтэлэчэк
эш-хэллэрне** дә белдерә ала:

- Менә нәрсә, Лотфулла абзый.
Иртәгә биредә савучылар,
терлекчеләр белән жыелыш
үткәрәбез.

Хэзерге заман хикэя фигыль

4 төрле мәгънэдә кулланыла:

1. сөйләп торган вакытагы эш яки хәлне белдерү өчен;
2. һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерү өчен;
3. үткәндә булган эш хәлләрне җанландыру өчен;
4. киләчәктә һичшиксез үтәлчәк эш-хәлләрне белдерү өчен.

Мисаллардан күренгәнчә, хэзерге заманның мәгънәсе сөйләмдә, җөмлә эчендә ачыклана.

Дәреслек буенча эш.

67 нче бит. 126 нчы күнегү.

Бирем: Тексттан хәзерге заман хикәя
фигыльләрнең мәгънәләрен табып
аңлату.

Үрнәк: **яза** - хәзерге заман

ХИКӘЯ

фигыль, үткәндә булган
эшне белдерә, III зат
берлектә.

- **Йөзә** – хәзерге заман хикәя
фигыль, һәрвакыт булып торган
эшне белдерә, III зат берлектә.

- **Кар ашый** - хәзерге заман хикәя фигыль, һәрвакыт булып торган эшне белдерә, III зат берлектә.

- **Өйрэтәме** - хәзерге заман хикәя фигурь, үткәндә булган әшне белдерә, III зат берлектә.

- **Белмисең** - хәзерге заман хикәя
фигыль, сөйләп торган
вакыттагы хәлне белдерә, II зат
берлектә.

- **Болай итэм** - хэзерге заман хикэя фигыль, килэчэктэ һичшикसेз үтэлэчэк эшне белдерэ, I зат берлектэ.

- **Кертэм** - хэзерге заман хикэя
фигыль, килэчэктэ
һичшиксез үтэлэчэк эшне
белдерэ, I зат берлектэ.

- **Барам** - хэзерге заман хикэя
фигыль, килэчэктэ һичшиксез
үтэлэчэк эшне белдерэ, I зат
берлектэ.

- **Алып кайтам** - хэзерге заман хикэя фигыль, килэчэктэ һичшиксез үтэлэчэк эшне белдерэ, I зат берлектэ.

- **Утыртам** - хэзерге заман хикэя фигыль, килэчэктэ һичшиксез үтэлэчэк эшне белдерэ, I зат берлектэ.

Каршы күрше белән эш.

1. Кәгазьләрдә 4 фигыль язабыз. Шунуң 3 се – хәзерге заман хикәя фигыль булсын, 1 се – фигыльнең башка төркемчәсе булсын. Башка сүз төркеменнән булса да ярый.
2. Бу артык сүзнең астына сызабыз.
3. Партнерлар белән кәгазьләрне алмашабыз. Артык сүзнең астына сызабыз.

Иңбаш күрше белән эш.

Артык сүз турында фикерләшү. 30 сек.

Ял итеп алыҗк

Индивидуаль эш

Бирем: Хәзерге заманның киләчәк эш мәгънәсендә килүенә жөмлөләр төзү.

№1

иртәгә,
спортзал,
түгәрәк

№2

иртәгә,
Көзгә бал,
кызлар

№3

тиздән
каникулла
р

№4

кичкә,
дәрес

№5

6 нчы дәрес,
физ-ра
дәресе,
волейбол

№6

бүген,
китапханә

Тест. Хэзерге заман хикэя фигыльнең мәгънэләре.

1. Бу жөмлэдә хэзерге заман хикэя фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

Бүгеннән без чын-чыннан үз эшебезгә тотынабыз. (М.Ә.)

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне белдерә;

2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә;

3) үткәндә булган эш хәлләрне җанландыруны белдерә;

4) киләчәктә һичшиксез үтәлчәк эш хәлләрне белдерә.

2. Бу жөмлөдө хэзерге заман хикэя
фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

- **Нишләп йөрисең?**

- **Мин Ленаны эзим, таба алмыйм.** (Ә.Б.)

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне
белдерә;

2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган
эш-хәлләрне белдерә;

3) үткәндә булган эш хәлләрне
җанландыруны белдерә;

4) киләчәктә һичшиксез

эш-хәлләрне белдерә.

үтәлчәк

3. **Хатны укыгач, Гатаулла абзый юлга чыга** жөмләсендә хәзерге заман хикәя фиғыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне белдерә;

2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә;

3) үткәндә булган эш хәлләрне җанландыруны белдерә;

4) киләчәктә һичшиксез үтәлчәк эш-хәлләрне белдерә.

4. Бу жөмлөдө хэзерге заман хикэя
фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

**Шапырай карт жәйләрен ферма көтүен
көтә, ә кышларын каравылда тора. (М.Х.)**

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне
белдерә;

2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-
хәлләрне белдерә;

3) үткәндә булган эш хәлләрне
җанландыруны белдерә;

4) киләчәктә һичшиксез үтәлчәк
эш-хәлләрне белдерә.

Жаваптарны тикшерәбез.

1. 4

2. 1

3. 3

4. 2

Хикэя фигыль турында раслаулар

Дәрес башына кадәр	№	Раслаулар	Дәрес азагын-да
	1	Хикэя фигыль эш яки хэлнең сөйләм вакытында (хәзерге), сөйләм вакытына кадәр (үткән) һәм сөйләм вакытыннан соң (килчәк заманда) үтәлүен яки үтәлмәвен белдерә.	
	2	Хикэя фигыльнең 3 заман формасы бар.	
	3	Хәзерге заман хикэя фигыль – эш яки хэлнең сөйләм вакытында үтәлүен яки үтәлмәвен белдерә торган фигыль.	
	4	Хәзерге заман хикэя фигыль 2 төрле ясала: 1) –а, -ә 2) –ый, -и кушымчалары ярдәмендә	
	5	Хәзерге заман хикэя фигыль төрле юнәлешләрдә килә, барлыкта-юклыкта килә, зат-сан белән төрләнә.	
	6	Жөмләдә хәбәр булып килә.	
	7	Хәзерге заман хикэя фигыль 4 төрле мәгънәдә кулланыла: - сөйләп торган вакыттагы эш яки хэлне белдерә; - һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә; - үткәндә булган эш хәлләрне жанландыру өчен; - килчәктә һичшиксез үтәлчәк эш-хәлләрне белдерү өчен	

1. “Дәрес башына кадәр” һәм “Дәрес азагында” дигән баганаларны чагыштырыгыз. Сезнең фикерләр үзгәрдеме? Ни өчен?

2. Кайсы раслаулар сезнең өчен иң мөһиме? Ни өчен?

Йомгаклау өлөшө.

- Бүгөн дәрестә нәрсә өйрәндөк?
- Нинди темаларга сөйлөштөк?

Игътибарыгыз өчен
рәхмәт!

